

ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ РОЛИ

Ш.С. Олтаев

СамИСИ доценти, и.ф.н.

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада иқтисодиётни ривожлантиришда инновацияларни роли таҳлил қилинган. Шунингдек, замонавий дунёда инновациялардан кенг фойдаланиш орқали тадбиркорликни жадал ривожлантиришга эришиш мумкинлиги ҳақида таклиф ва тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: Инновация, капитал, инновацион жараён, инновацион инвестиция, ишлаб чиқариш омиллари, инновацион стратегия, инновацион тадбиркорлик.

КИРИШ

Ҳозирги вақтда инновациялар иқтисодиётни ривожлантиришнинг энг характерли хусусиятларидан бирига айланиб бормоқда. Яқинда бу ном экзотик, номаълум ва ҳатто профессионаллар орасида ҳам унчалик аниқ бўлмаган нарсани эслатарди, аммо энди инновациянинг ўзи ҳам, унинг тушунчалари ҳам дунёни тезда забт этмоқда. Инновацион жараёнда жиддий роль ўйнайдиган ва инновацияларни корхоналар учун стратегик ресурсга айлантирадиган халқаро капитал бозори кенгайиб бормоқда, бу борада унга янги молиявий тузилмалар унга ёрдам бермоқда.

Ривожланган мамлакатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, инновацияларга кўпинча одамларнинг бевосита салбий муносабати ва позицияси тўсқинлик қилади. Бироқ, Ўзбекистонда парадоксал вазият ривожланмоқда, яъни бутун жамият инновацион жараёнларга ижобий муносабат ва қўллаб-қувватлашни билдираяпти.

Хусусан, Ўзбекистонда қабул қилинган кўплаб норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва ижтимоий тармоқларда кенг муҳокамага қўйилган қонун лойиҳаларида ўз аксини топган. Инновацион фаолият тўғрисида 2020 йил 27 июлдаги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, Илм-фан ва илмий фаолият тўғрисида"ги Қонун, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 22 январдаги "2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар

стратегиясини "Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили"да амалга оширишга оид давлат Дастури тўғрисида"ги президент фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Иқтисодий ривожлантириш ва камбағалликни қисқартиришга оид давлат сиёсатини тубдан янгилаш чора-тадбирлари тўғрисида» 2020 йил 26 мартдаги ПФ-5975-сон Фармони, «Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги ҳамда унинг тизим ташкилотлари фаолиятини ташкил этиш тўғрисида» 2020 йил 26 мартдаги ПҚ-4653-сон, «Аҳолини тадбиркорликка жалб қилиш тизимини такомиллаштириш ва тадбиркорликни ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» 2020 йил 13 октябрдаги ПҚ-4862-сон қарорлари, "Ўзбекистон Республикаси иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги ҳузуридаги тадбиркорликни ривожлантириш агентлиги фаолиятини самарали ташкил этиш тўғрисида" 2021 йил 17 февралдаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори каби меъерий ҳужжатлар шулар жумласидандир. Ушбу ҳужжатларни қабул қилишдан мақсад тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш, янги тадбиркорларни вужудга келтириш ва ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, инновацион тизимнинг салоҳияти ва самарадорлигини оширишга кўмаклашиш, инновациялар учун қулай бўлган норматив-ҳуқуқий, молиявий ва ахборот муҳитини яратишдан иборат. Шунингдек, саноатда рақобатбардошлик ва маҳсулдорликни ошириш, юқори технологияли маҳсулотлар улушини оширишни рағбатлантириш, ишлаб чиқаришни кўпайтириш ва ишлаб чиқариш ва экспорт таркибида улушни ошириш, инновацион технологиялар ва илғор бошқарувни қўллашни кенгайтиришдир.

Иқтисодий инновацион ривожлантириш, янги тадбиркорларни вужудга келтириш орқали тизимнинг салоҳияти ва самарадорлигини оширишга кўмаклашиш тадқиқот ишининг мақсади ҳисобланади. Тадқиқотнинг вазифалари эса саноатда рақобатбардошлик ва маҳсулдорликни ошириш босқичларини тадқиқ қилиш ва унинг ўзига хос хусусиятларини асослаш; юқори технологияли маҳсулотлар улушини оширишни рағбатлантириш, ишлаб чиқаришни кўпайтириш ва ишлаб чиқариш ва экспорт таркибида улушни ошириш, инновацион технологиялар ва илғор бошқарувни қўллашни кенгайтиришга таъсир қилувчи омилларни аниқлашдан иборатдир.

МАВЗУГА ДОИР АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Айрим муаллифларнинг фикрича, анъанавий иқтисодий ҳам, бошқа асосда ривожланаётган янги иқтисодий ҳам мавжуд. Бизнинг фикримизча, бу икки моделни қарама-қарши қўймасдан иккаласининг ижобий томонларидан

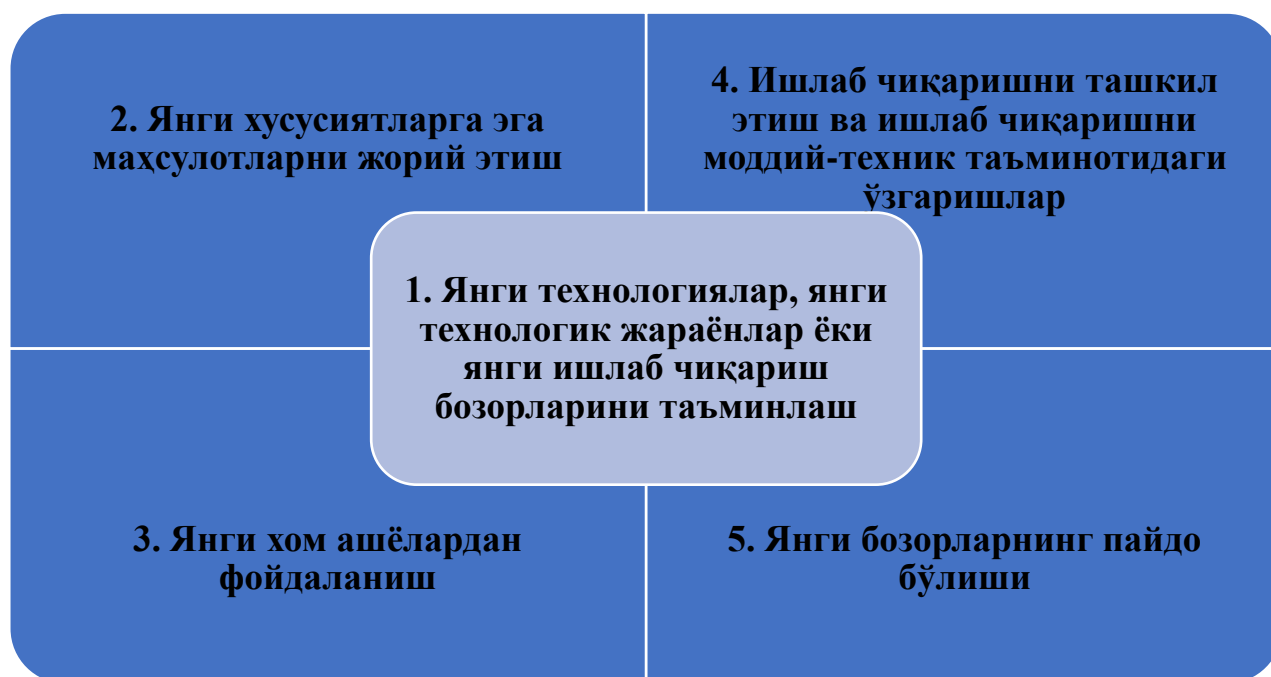
фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади, чунки анъанавий иқтисодиёт замирида янги аста-секин ривожланиб боришини намойиш этади. Дарҳақиқат, замонавий дунёда инновациялар ишлаб чиқариш омилига айлангани ҳақиқатдир. Маълумки, анъанавий равишда ишлаб чиқаришнинг учта омили мавжуд: ер, меҳнат ва капитал. Уларни биринчи бўлиб Ж. Б. Сей таҳлил қилган эди [1]. Ҳозирги вақтда бу омиллар одатда тадбиркорларнинг қобилиятини ва баъзи муаллифларнинг фикрига кўра, ахборот омилини ҳам ўз ичига олади ва шу билан иқтисодиётни ривожлантиришда ахборотнинг ролини таъкидлайди. Бизнинг фикримизча, тадбиркорлар имкониятларини инновациялар билан алмаштириш ёки иккала янги омилни ҳам анъанавий омиллар билан боғлаш тўғрироқ бўлади. Ҳозирги вақтда ишлаб чиқариш омилларини ўрганиш орқали таҳлил чуқурроқ олиб борилади ва ҳар бир омил парчаланadi. Ер ёки табиий омиллар - тадбиркорликнинг асоси сифатида фойдаланиш узоқ муддатли рақобатдош устунликларни таъминламайдиган омиллардир. Бундан ташқари, табиий ресурсларнинг кўп турлари қайта тикланмайди ва бир мунча вақт ўтгач тугаши мумкин. Бошқа томондан, инновацион омил амалда битмас-туганмас ва у инновацияларни келтириб чиқаради, уларни ишлаб чиқаришга жорий этиш мумкин; уларнинг кенгайиши узоқ муддатли рақобатбардошликни таъминлаши мумкин, чунки у ҳозирги вақтда янги, айниқса ривожланган омилларга асосланган.

Аслида, бундай нуқтаи назарни "мутлақо янги" деб бўлмайди. Юқорида айтиб ўтилган "Сей" ишлаб чиқариш омилларини таҳлил қилар экан, тадбиркорнинг ролини таъкидлайди, чунки у қуйидаги ишлаб чиқариш омилларини мувофиқлаштиради: ер, капитал ва меҳнат, шунингдек, у жуда кенг қўллаган меҳнат омили, шу жумладан нафақат меҳнат, балки маҳсулот ишлаб чиқариш ва ишлаб чиқаришни ташкил этиш учун зарур бўлган илмий хулосалар ва билимларни ҳам ҳисобга олган.

Бу фикрни инглиз олими Г. А. Гобсон янада ёрқинроқ ифодалаб, ижодий қобилиятларни ишлаб чиқариш омилларига ҳам киритган [1]. Иқтисодий тизимнинг янги маҳсулотлар пайдо бўладиган, янги бозорлар пайдо бўладиган, янги технологиялар жорий қилинадиган қисмини таҳлил қилиб, уни "прогрессив ишлаб чиқариш соҳаси" деб атади. Ҳозир биз уни инновацион иқтисодиёт деб атаёмиз.

Албатта, инновация каби ҳодисани ўрганиш жараёнида икки олим, яъни Н.Кондратиев ва австриялик Ж.А.Шумпетернинг номларини унутмаслик керак. Айнан Шумпетер ўзининг "Иқтисодий ривожланиш назарияси" тадқиқотида инновация тушунчасига биринчи бўлиб таъриф берган [3]. У инновацияни

тижорат муаммоларини ҳал қилишга қаратилган мавжуд ишлаб чиқариш омилларининг илмий ва ташкилий бирикмаси сифатида талқин қилди. Шумпетер бевосита инновацияларда иқтисодий тизимларнинг ривожланиш манбасини пайқайди. Чунки ўзига хос контент инновацияси – бу ўзгаришлар, улар бешта типик ўзгаришларга эътибор бериб, таъкидлаган (1-расм):

1-расм. Ўзига хос контент инновацияси

Бундан ташқари, инновация тушунчасидан фойдаланиб, уни ўзгаришлар сифатида изоҳлади, унинг мақсади истеъмол товарларининг янги турларини, янги ишлаб чиқаришни ва янги ишлаб чиқаришни ташкил этиш шаклидаги транспорт воситаларини жорий этиш ва улардан фойдаланишдир.

Инновацияларни тавсифлашда Шумпетер бу жараёнда тадбиркорнинг ролини доимо таъкидлаб келган, чунки айнан тадбиркор ҳаракатлантирувчи куч бўлиб, янги ихтироларни амалиётга татбиқ этувчи ва мукофот сифатида фойдани олувчи ҳисобланади.

Ҳамма ихтиролар инновацияга айланмайди. Инновациялар фойда келтирадиган ва бозор талабини қондирадиган ихтиролардир. Бошқача қилиб айтганда, илм-фан туфайли амалга ошадиган ғоя пайдо бўлади ва кейинги қадам бу ғояни тижоратлаштириш бўлиб, ихтирони инновацияга айлантиради, даромад келтиради. Унда шундай дейилган: агар илм-фан пулни билимга айлантирадиган жараён бўлса, инновация бу билимларни қўшилган қиймат билан пулга ўзгартирадиган жараёндир. Кондратиев иқтисодий циклларнинг (тўлқинларнинг) турли узунликларга эга эканлиги ҳақидаги фикрни асослаб

берди: узоқ - 48-55 йил, ўрта - 7-11 йил ва қисқа - 3-3,5 йил. Унинг энг муҳим ҳиссаси узун тўлқинларни ўрганиш билан боғлиқ. Ўз назариясини асослаш учун у энг ривожланган тўртта давлатни - Буюк Британия, Франция, Германия ва АҚШни қамраб олган жуда кўп фактик материалларни таҳлил қилди. Ўтказилган тадқиқотлар нархлар динамикаси, фоиз ставкалари, иш ҳақи, ташқи савдо ҳажми ва асосий саноат товарлари динамикаси билан боғлиқ эди. Таҳлил қилинаётган вақт даври 140 йилга узайтирилди. Тадқиқот узоқ тўлқинларнинг мавжудлигини тасдиқлади ва сабаблардан бири сифатида фан, унинг кашфиётлари, фан ва техника ривожланишининг нотекислиги, инновациялар ва бошқалар қайд этилди [3]. Кондратиев узун тўлқинлар билан боғлиқ эмпирик нақшларни кашф этди. Тўлқин ривожланишидан олдин ва унинг бошланишида жамиятнинг иқтисодий ҳаётида технологиядаги муҳим ўзгаришлар билан боғлиқ чуқур ўзгаришлар рўй беради (муҳим технологик кашфиётлар ва ихтиролар содир бўлди). У илмий-техникавий янгиликларни асосий омил деб ҳисоблади. Инновациялар иқтисодий муҳитни ўз тенденциясидан юқори тенденцияга ўзгартириб, ҳаяжонни келтириб чиқаради. Кондратиев, шунингдек, инновациялар вақт бўйича нотекис бўлинишини кўрсатди. Улар гуруҳларда ёки замонавий тил билан айтганда, кластерларда пайдо бўлади. Шунинг учун Кондратиевнинг тадқиқотида биз кластер ёндашувидан фойдаланишнинг биринчи мисолларидан бирини топишимиз мумкин. Ҳозирги вақтда Кондратиевнинг тавсияларидан инновацион стратегияларни ишлаб чиқишда ҳам фойдаланиш мумкин [4]. Технологик циклларнинг роли иқтисодиёт ва жамият ривожланишида намоён бўлади, бу бир томондан капитал ишлаб чиқариш массасини оширади, шунингдек, унинг технологик даражасини оширади. Бошқа томондан, таълим ва малаканинг яхшиланиши туфайли ишчи кучи ва бошқарувнинг малака даражаси ошади. Вақт ўтиши билан, ишлаб чиқаришнинг технологик даражасига юқори даражада эришиш билан, ишчи кучининг инновацион хусусиятлари энг тез ўсадиган хусусиятлардир, чунки малакали ишчи кучи нафақат янги технологияларни тезроқ ўзлаштиради ва улардан самаралироқ фойдаланади, балки ишлаб чиқаришда ҳам бу технологияларни яратади.

Шумпетер Ж.А. ўзининг "Бизнес цикллари" асарида (1939) Н.Кондратиевнинг узун тўлқин назариясини ўзининг янгилик назарияси билан бирлаштириб, натижада ривожланишнинг дастлабки циклик назариясини ишлаб чиқди [4]. Унинг фикрича, иқтисодиётнинг циклик ривожланиши асосан тизимнинг ички механизми билан боғлиқ ва бу инновацион жараёндр.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Мақолада илмий абстракциялаш, таҳлил ва синтез, индукция ва дедукция

усулларидан фойдаланилган. Ушбу тадқиқот маълумотлари расмий манбалардан олиниб, таниқли иқтисодчи олимларнинг иқтисодиётни ривожлантиришда инновацияларнинг роли бўйича илмий-назарий қарашларини қиёсий таҳлил қилиш, хориж тажрибаларини умумлаштириш ва мамлакатимизда эришилаётган ютуқлар бўйича олинган натижаларга таянган ҳолда инновацион тадбиркорликни ўрганишга эришилди.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Агар мамлакатимиздаги инновацион жараёнлар билан ривожланган мамлакатлардаги ҳолатни таққосласак, ҳозирги вақтда дунёнинг ривожланган мамлакатлари 15 йилдан ортиқ вақт мобайнида инновацион иқтисодиёт ва бешинчи технологик цикл (узоқ тўлқин) таъсирида бўлиб келмоқда. Шунчаки бешинчи тўлқинга кириш имкониятига эга бўлган давлатлар, ҳатто ундан кейин ҳам нима қилишлари керак?

Улар биринчи навбатда янги юқори технологияли йўналишларда илмий изланишларини бошлаб, бу мамлакатларга етиб олишадими? Кўриниб турибдики, бу жуда муаммоли. Бироқ, бу ушбу мамлакатларнинг, хусусан мамлакатимизда бошқа давлатлар томонидан яратилган технологиялардан фойдаланишига ва улардан ўз иқтисодиётларини ривожлантиришда фойдаланишга, чет эл инвестицияларига мамлакатга кириб келиши учун имкон қадар кўпроқ шарт-шароит яратиш ривожланган мамлакатлардан ўзиб кетишга ҳаракат қилишга тўсқинлик қилмайди. Бир мунча вақт олдин бу тажриба Япония, Жанубий Корея ва бошқа мамлакатларда амалга оширилган. Дарҳақиқат, инновациялар томонидан тақдим этилган имкониятлар ва глобаллашувнинг ижобий томонлари, биринчи навбатда, Жанубий Корея, Тайван, Гонконг, Цингапур каби Жануби-Шарқий Осиё (кўпинча "йўлбарслар" деб аталади) давлатлари томонидан қўлга киритилди, шунингдек, Келтлар "йўлбарс"и - инновациялар соҳасида етакчилардан бири бўлган Ирландия хисобланади. Бу давлатлар Ўзбекистон учун парадигма бўлиб хизмат қилиши мумкин, чунки бизнинг мамлакатимиз ўзининг кичик бозори, камбағал анъанавий ресурслари билан ўзининг рақобатбардош ноёб ноанъанавий манбаларидан фойдаланган ҳолда инновацион йўлни танласагина муваффақиятли ривожлана олади.

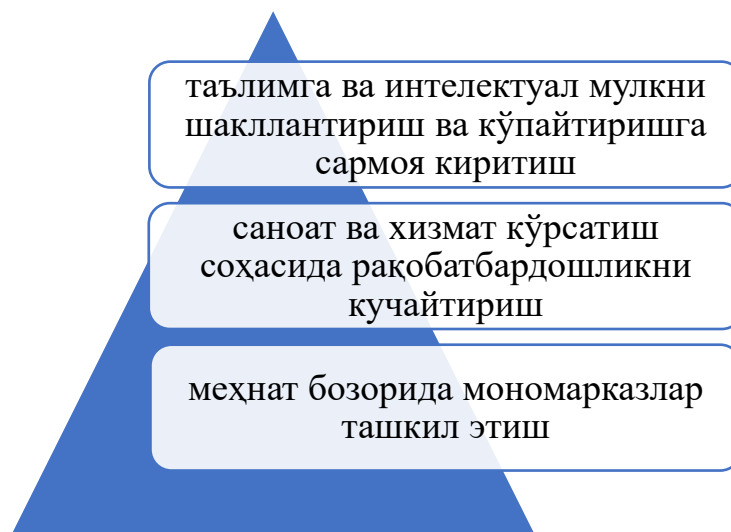
Мамлакатнинг рақобатбардошлиги алоҳида корхоналарнинг рақобатбардошлиги асосида ривожланади. Ҳар бир корхона рақобатбардошлик билан таъминланган афзалликларга эришиш учун ўз стратегиясини қўллайди. Бироқ, муваффақиятли компанияларнинг эволюцияси ва ривожланиши табиати ўхшаш бўлади, чунки компаниялар инновацияларга асосланган рақобатдош устунликларни яратадилар (2-расм).

2-расм. Мамлакатимиз корхоналаридаги инновацион жараёнлар кучсизлигига сабаб бўладиган омиллар

Жаҳон тажрибасидан "Европа инновацион парадокси" деб аталадиган тушунчани ҳам таъкидлаш керак - бир томондан, таълим ва илм-фанга киритилатётган инвестицияларининг ялпи ички маҳсулотдаги улушини баҳолаганда, шунингдек, Европа Иттифоқининг аксарият мамлакатларида аҳоли сонига олий маълумотли одамларнинг фоизи, АҚШ ёки Япониядан ҳам яхшироқ. Европа илмий салоҳият кўрсаткичлари бўйича ҳам улардан устундир (масалан, Нобел мукофоти совриндорлари, ССИ нашрлари, докторлик илмий даражасига эга олимлар сони). Шунга қарамай, Европа Иттифоқида иқтисодиётнинг унумдорлиги АҚШникига қараганда икки барабар паст, унинг АҚШ билан савдо баланси салбий. Дунёнинг турли бурчакларидан келган талабалар АҚШ олий таълим муассасаларида ўқишга ҳаракат қилмоқда. Қўшма Штатларнинг ўзи инновациялардан фойдаланишда жуда муваффақиятли мамлакат ҳисобланади, нафақат ўз мамлакатада яратилган, балки бутун дунёда яратилган билимларни тижоратлаштиради.

Олий таълим ва тадқиқот соҳасидаги энг яхши мутахассислар (лойиҳа менежерлари, тадқиқотчилар, олий маълумотли технология мутахассислари) АҚШга кўчиб кетишади. Европа АҚШ корхоналарида малака ошириш ва олий ўқув юрларида таълим олиш учун пул тикмоқда. Шу ва шунга ўхшаш фактларга кўра, "Европа инновацион парадокси" атамаси ҳам пайдо бўлди. Юқоридагилардан хулоса қилишимиз мумкинки, инновациялар асосий ҳаракатлантирувчи кучдир. Шундай қилиб, инновациялар рақобатбардош иқтисодиётни ривожлантириш имкониятини беради. Сўнгги йилларда буни нафақат иқтисодчилар, балки сиёсатчилар ҳам тушунишмоқда. Асосий мақсадларга эришиш учун ялпи ички маҳсулотнинг 3 фоизини илмий-тадқиқот ишларига йўналтириш, бандлик даражасини 70 фоизга етказиш, бюрократияни қисқартириш, коррупцияни йўқотиш ва тадбиркорликни рағбатлантиришни амалга ошириш керак. Бу муаммолар ҳал этилса, мамлакатимизда иқтисодиётимиз инновацион жиҳатдан ривожланишда катта муваффақиятларга эришади. Илмий-тадқиқот ва инновациялар учун давлат бюджетларидан маблағ ажратиш ва уни таъминлаш ҳажмини ошириш назарда тутилган. Хусусан, учта асосий йўналиш устуворлик касб этади (3-расм):

3-расм. Илмий-тадқиқот ва инновациялар учун давлат бюджетларидан маблағ ажратиш ва уни таъминлаш ҳажмини оширишда учта асосий устувор йўналишлар

Кўриниб турибдики, юқорида айтиб ўтилган барча ҳолатларда рақобатбардошликни ошириш инновациялар билан боғлиқ. Мамлакатлар ва алоҳида корхоналар ўртасида самарали билим алмашинуви учун тадқиқот ўтказиш ҳамда билимларни кенгайтириш учун мувофиқлаштирилган ва умумий маконни яратиш зарурат ҳисобланади. Гап нафақат технологияларни тадқиқ этиш ва ишлаб чиқаришни, интеллектуал мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилишни қўллаб-қувватлаш, балки инновацияларнинг тарқалиши ва тарқалишини таъминлаш ҳақида кетмоқда, чунки инновациялар жорий этилган жойда самара кутилгандек бўлади.

Ўзбекистон саноатида инновациялардан фойдаланиш борасида янги тенденция шаклланди. Бунга қадар, арзон ишчи кучидан фойдаланган ҳолда табиий ресурсларни қайта ишлаш билан боғлиқ тармоқлар устунлик қилган. Бироқ, бугунги кунда Ўзбекистон табиий ресурсларидан фойдаланишга тубдан янгича ёндашувни мақсад қилган. Бунинг ёрқин намунаси янги УзГТЛ заводи табиий газни чуқур қайта ишлаш асосида юқори қўшимча қийматга эга маҳсулотлар ишлаб чиқаришнинг йўлга қўйилганидир. Бу каби йирик лойиҳалар туфайли Ўзбекистон босқичма-босқич табиий газ хомашёси экспортдан воз кечиб, нефт маҳсулотлари импортини камайтирмоқда. Бу эса, энергетик мустақиллигимизни мустаҳкамлашга салмоқли ҳисса қўшилаётганидан далолат беради. Нафақат Ўзбекистон, балки МДҲ мамлакатлари ичида энг йирик инвестиция лойиҳалардан бири ҳисобланадиган мазкур УзГТЛ мажмуаси ҳам инновацион ишлаб чиқариш намунасидир. Шунингдек, МДҲ ҳудудидаги энг

замонавий ва инновациялардан бири бу - корхонанинг марказий бошқарув пулти ва завод марказий лабораториясидир. Янги корхона ГТЛ, яъни "газни - суюқликка" технологияси асосида йилига 3,6 миллиард метр куб табиий газни қайта ишлаб, 1,5 миллион тонна тайёр маҳсулотлар - авиакеросин, дизел ёқилғиси, нафта, суюлтирилган газ ишлаб чиқариш қувватига эга. Бундай завод шу пайтгача жаҳонда фақат 4 та давлатда - Қатар, Нигерия, ЖАР ва Малайзияда барпо этилган. Бу ерда йилига умумий қиймати 1 миллиард АҚШ доллари ёки 12,8 триллион сўмдан ортиқ импорт ўрнини босувчи нефт маҳсулотлари ва углеводород хом ашёлари ишлаб чиқарилади. ГТЛ технологияси асосида табиий газдан қўшилган қийматли маҳсулотлар олиш уч босқичда амалга оширилади. Ушбу технология асосида тайёрланган замонавий ёнилғи турлари экологик жиҳатдан сифатли ва тоза. Бу эса, ўз навбатида, бугунги кунда долзарб масалага айланган табиатга зарар етказмаслик тамойилига ҳам мос тушади. Масалан, ГТЛ дизел ёнилғисини олайлик. Юқори техник тавсифга эга ва таркибида олтингугурт миқдори деярли бўлмаган ГТЛ дизелидан атмосферага айтарли чиқит чиқмайди. Худди шунингдек, ГТЛ керосини авиакомпанияларга атмосферага чиқариладиган зарарларни камайтиришнинг хавфсиз ва даромадли усулини таклиф этади.

Шу билан бирга, ишлаб чиқариш жараёнида ҳосил бўладиган ортиқча буғ ҳисобига автоном тарзда электр энергияси ишлаб чиқарилади. Яъни, "Ўзбекистан ГТЛ" заводини электр энергияси билан таъминлаш масаласи ҳам инновацион тарзда ҳал қилинди. Шундай қилиб, корхона нафақат ўз фаолияти учун зарур бўлган электр энергиясини мустақил равишда ишлаб чиқаради, балки зарур ҳолларда ишлаб чиқарилган электр энергиясининг қўшимча ҳажмини миллий электр тармоқларига ҳам етказиб беради. Бундан ташқари, инновацион технологиялар асосида қайта ишланган газдан замонавий юқори сифатли УзГТЛ маҳсулотлари ишлаб чиқарилади. Шу билан бирга, УзГТЛ заводида ишлаб чиқарилган нафта полимер маҳсулотларини ишлаб чиқаришни кўпайтириш учун "Шўртан газ кимё мажмуаси"нинг ишлаб чиқариш қувватларини кенгайтириш объектларига қайта ишлаш учун юборилади ва шу орқали ягона нефт-газ-кимё кластери яратилади.

Қайд этиш лозимки, УзГТЛ синтетик суюқ ёқилғи ишлаб чиқариш лойиҳаси яратилишида Сасол (Жанубий Африка), Ҳалдор Топсоэ (Дания), Чеврон (АҚШ) ва Ҳонейвелл каби етакчи компанияларнинг илғор технологик ечимларидан фойдаланилди. Юқори халқаро стандартларга жавоб берадиган УзГТЛ маҳсулотлари биринчи навбатда республиканинг нефт маҳсулотларига, хусусан, дизел ёқилғиси ва керосинга, шунингдек, суюлтирилган газга бўлган

ички эҳтиёжини қоплаш учун етказиб берилади. Қолаверса, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар юқори сифатли бўлгани учун экспорт қилиш имконияти ҳам мавжуд бўлади.

Шуни алоҳида таъкилдаш керакки, УзГТЛ заводи Ўзбекистонда углеводород хомашёсини чуқур қайта ишлаш соҳасида амалга оширилаётган таркибий ўзгаришларнинг намунаси ва мамлакатимиз нефт-кимё саноатининг ривожланиш суръатларининг бир кўрсаткичи ҳисобланади.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак инновацион тадбиркорлик билан шуғулланаётган ва ишлаб чиқариш жараёнига хориж тажрибасини қўллаб, янгиликлар жорий этилган замонавий корхоналарда, анъанавий корхоналарга нисбатан иш ҳақи 2-3 баробар, иш унумдорлиги 2 баробар ошганлиги, айниқса ишчи хизматчилар турмуш даражасининг илгарига нисбатан сифати ва фаровонлиги таъминланаётганлиги бугунги инновацион иқтисодий ислохотларининг ижобий томонларини кўрсатмоқда. Аммо эришилаётган ютуқлар билан бир қаторда ҳал этилиши лозим муаммолар ҳам мавжуд. Хусусан: биринчидан, тадбиркорларимиз бизнесни бошқаришда етарлича малакага эга эмаслиги; иккинчидан, ишчи ходимларнинг янгиликларни тез ўзлаштира олмаслиги; учинчидан, улар ички ва ташқи рискларни, инновацияларга бўлган эҳтиёжни ва жаҳон бозоридаги ўз ҳолатини етарлича баҳолай олмайдилар; тўртинчидан, корхоналарни ривожлантириш, рақобатбардошликни оширишга етарлича эътибор қаратилмаган; бешинчидан, ишбилармонлик муҳитини ташкил этиш ва инновацияларни рағбатлантириш тузилмасини ишлаб чиқишда ҳам кўплаб муаммолар мавжуд.

Ушбу муаммоларни ҳал этишда қуйидаги таклиф ва тавсияларни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз: биринчидан, илмий тадқиқотларни молиялаштириш жараёнида хусусий бизнеснинг ролини ошириш керак, бу эса тадқиқот ва ишланмаларга инвестициялар самарадорлигини оширишга туртки беради; иккинчидан, инновациялар учун зарур бўлган инвестициялар даражасини ошириш ва рақобатни кучайтириш керак; учинчидан, Ўзбекистонда яратилган илмий ишланмаларини хорижий патентлашни ва инновацияларни рағбатлантиришнинг асосий элементи бўлган ишланмалар учун маркетинг қидирув тизимини қўллаб-қувватлаш керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати: (REFERENCES)

1. Гужин А.А., Гужина Г.Н. Материальные интересы в системе экономического роста// Московское научное обозрение. 2012. № 12-1. С. 6
2. Гужина Г.Н. Социально-экономическая сущность и принципы формирования системы стратегического управления//Вестник Российского государственного аграрного заочного университета. 2009. № 6 (11). С. 141.
3. Иванов М.А., Гужина Г.Н. Особенности управления рисками в рыночных условиях//Вестник Российского государственного аграрного заочного университета. 2009. № 7 (12). С. 198.
4. Назаршоев Н.М., Гужина Г.Н., Гужин А.А., Ежкова В.Г. Стратегия развития бизнеса как инструмент управления конкурентоспособностью// Инновации и инвестиции. 2016. № 4. С. 90-92.
5. Петрухина Е.В., Гужин А.А., Величко Н.Ю., Нижарадзе Л.Д., Волкова А.В., Овешникова Л.В. Современные теории менеджмента, Орёл, 2014. - 110 с.